

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

13

Mykolas Römeris

1996

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

13

Mykolas Römeris

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas

Giedrius Subačius
Antanas Tyla

SUDARYTOJAI:

Egidijus Motieka
Rimantas Miknys
Vladas Sirutavičius
Raimundas Lopata

*Redakcinė kolegija dėkoja Lietuvos istorijos institutui ir
Atviros Lietuvos fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

©Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1996
©Lietuvos istorijos institutas, 1996

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-02-2

TURINYS

PRATARMĖ	7
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS.	
<i>Vytautas Aleksiejūnas</i> IŠ RŌMERIŲ GIMINĖS GENEALOGIJOS	10
<i>Steponas Deveikis</i> RŌMERIŲ BAGDONIŠKIS	16
<i>Mindaugas Maksimaitis</i> MYKOLO RŌMERIO KELIAS Į PILIETIŠKUMĄ	24
<i>Zbigniew Solak</i> MICHAŁ RŌMER I MASONERIA WILEŃSKA (1911–1915)	35
<i>Raimundas Lopata</i> ANTRASIS TAUTŲ PAVASARIS IR MYKOLO RŌMERIO LDK ATKŪRIMO KONCEPCIJA	46
<i>Vladas Sirutavičius</i> DVI LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO INTERPRETACIJOS (MYKOLAS RŌMERIS IR JUOZAPAS ALBINAS HERBAČIAUSKAS)	54
<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS (LDK) ATKŪRIMO, BALTŲ VIENYBĖS PROJEKTAI IR MYKOLAS RŌMERIS	80
<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RŌMERIO LIETUVOS VALSTYBINGUMO KONCEPCIJA IR PASTANGOS JĄ ĮGYVENDINTI 1911–1919 METAIS	88
<i>Česlovas Laurinavičius</i> MYKOLAS RŌMERIS – LIETUVAI, ARBA DAR KARTĄ APIE LIETUVOS PILIETINIO PAVELDO PROBLEMĄ	114
<i>Vygintas Bronius Pšibilskis</i> MYKOLAS RŌMERIS – POLITIKOS STUDIJŲ LIETUVOJE INICIATORIUS	122

<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RÖMERIO INDĒLIS Į KLAIPĒDOS KLAUSIMO SPRENDIMĄ HAGOS TEISME	133

II. SVARSTOME PROBLEMĄ: TĀRP ISTORINĒS IR ETNOGRAFINĒS LIETUVOS.

<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS LENKŲ IR LATVIJOS VOKIEČIŲ VAIDMUO NACIONALINĒS KONSOLIDACIJOS PROCESUOSE	140

<i>Darius Staliūnas</i> TADO VRUBLEVSKIO POLITINĒS MINTIES BRUOŽAI	150

<i>Vytautas Berenis</i> LIUDVIKO ABRAMOVIČIAUS IR MYKOLO RÖMERIO XX AMŽIAUS LIETUVOS VALSTYBĒS IDĒJOS KLAUSIMU	171

III. PUBLIKACIJOS.

MYKOLO RÖMERIO AUTOBIOGRAFIJA <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	180

TRYS DOKUMENTAI IŠ M. RÖMERIO ASMENS BYLOS <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	228

MYKOLAS RÖMERIS LENKŲ IR LIETUVIŲ GINČAS <i>Parengė Egidijus Motieka</i>	244

STRESZCZENIE	255

ZUSAMMENFASSUNG	269

SUMMARY	285

TRUMPINIAI	299
ASMENVARDŲ RODYKLĒ	300
VIETOVARDŲ RODYKLĒ	309

PRATARMĖ

Mykolas Römeris (Michał Pius Paskalis von Römer) buvo palikuonis senos vokiečių kilmės Lietuvos bajorų giminės, puoselėjusios lenkų tradicijas. Jis gimė 1880 m. gegužės 17 d. (s. st. gegužės 5 d.) Bagdoniškio dvare, netoli Rokiškio. 1890 m. įstojo į Vilniaus I-ąją vyrų gimnaziją, nuo 1892 m. dešimt metų mokėsi Peterburgo imperatoriškojoje teisės mokykloje. Vėliau, 1902 m., trumpai studijavo teisę Krokuvos Jogailos universiteto Filosofijos fakultete, o 1902–1905 metais – visuomenės mokslus Paryžiuje, Laisvosios politinių mokslų mokyklos (Ecole libre des Sciences Politiques) Socialiniam-ekonominiame skyriuje. Čia užmezgė ryšius su lietuvių tautiniu judėjimu, čia gimė viltis surasti kompromisą tarp šio judėjimo veikėjų ir Lietuvos bajorijos, siekusios vienaip ar kitaip reanimuoti LDK. Jau advokataudamas Vilniuje, su bendraminčiais 1906 m. leidamas laikraštį „Gazeta Wileńska“ ir nuo 1912 m. prisidėdamas prie „Przegląd Wileński“ laikraščio leidimo, taip pat dalyvaudamas Vilniaus masonų veikloje, M. Römeris plėtojo ir propagavo krajovcų idėją, stengėsi ją pakelti iki ideologijos lygmens, nes šitaip vylėsi panaikinti buvusios LDK teritorijoje besiformuojančių lietuvių, lenkų ir baltarusių tautų kylančius prieštaravimus.

Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui M. Römeris įstojo į Józefo Piłsudskio legionus. Jų gretose kovėsi tikėdamasis, kad kartu su Lenkijos karalyste įmanoma atgaivinti ir LDK. Supratęs, kad šito padaryti nepavyks, 1917 m. pasitraukė iš legionų ir iki 1920 m. pavasario dirbo Lomžos apygardos teisėju.

Manydamas esąs lenkų kultūros išaugintas lietuvis, Lietuvos pilietis, M. Römeris nepritarė agresyviai Lenkijos politikai Vilniaus ir apskritai buvusios LDK žemių atžvilgiu. Jis nutraukė ryšius su Lenkija ir grįžo į Lietuvą. Tapo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto profesoriumi, o 1927–1928 m. bei 1933–1939 m. ir rektoriumi, europinio lygio konstitucinės teisės žinovu, išugdė kelias lietuvių teisininkų kartas, parašė fundamentalių mokslo veikalų. Buvo aktyvus valstybiniame darbe (1921–1928 m. Vyriausiojo tribunolo narys, 1928–1931 m. Valstybės Tarybos narys, 1932 m. atstovavo Lietuvai per Klaipėdos bylos svarstymą, vėliau byloje su Danija ir Estija) bei visuomeniniame-kultūriniame gyvenime (dažnai rašė spaudai, skaitė viešas paskaitas, dalyvavo įvairių draugijų, organizacijų veikloje). Universitete taip pat dėstė sovietinės (1940–1941 m.) ir vokiečių okupacijos metais. Didesnę gyvenimo dalį M. Römeris rašė dienoraštį, monumentalią XX a. pirmosios pusės Lietuvos istorijos kroniką. Mirė 1945 m. vasario 22 d. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse.

Galimybę parengti straipsnių rinkinį apie šią iškilią asmenybę „Lietuvių Atgimimo istorijos studijų“ redakcinė kolegija pradėjo svarstyti 1989 m. Tačiau tik M. Römeriui skirta mokslinė konferencija paspartino šios idėjos įgyvendinimą. 1992 m. lapkričio 26–29 d. „Lietuvių Atgimimo istorijos studijos“ Druskininkuose suorganizavo „Pirmuosius Mykolo Römerio skaitymus“ (knygos pabaigoje publikuojame „Skaitymų“ programas lietuvių ir lenkų kalbomis). Dauguma skaitytų pranešimų ir tapo šio straipsnių rinkinio pagrindu. Taigi prie M. Römerio tyrimų eita nuosekliai. Neatsitiktinai nuo 8-ojo tomo „Lietuvių Atgimimo istorijos studijos“ dedikuojamos jo gimimo 120 metų jubiliejui. Nors svarbiausios M. Römerio keltos Lietuvos visuomenės raidos problemos, ypač pilietinės visuomenės klostymosi klausimai, nagrinėta ir kituose „Lietuvių Atgimimo istorijos studijos“ tomuose, šį, trylikąjį, galėtume laikyti nuoseklia tąsa 3-ojo tomo („Lietuvos valstybės idėja [XIX a.–XX a. pradžia]“), 4-ojo („Liaudis virsta tauta“) ir 8-ojo („Asmuo: tarp tautos ir valstybės“). Kodėl? Svarbiausia, matyt, tai, kad čia, kaip ir visose studijose, ieškoma tiesioginių senosios valstybės – LDK ir naujosios – moderniosios tautinės Lietuvos sąsajų (turimas galvoje pilietinis-politinis ir kultūrinis paveldas). Aišku, ne visur jų randama. Tačiau rinkinio sudarytojams ir straipsnių autoriams daug svarbiau pati M. Römerio asmenybė.

Aptarę valstybingumo idėjos testinumą (t. 3), „bajoriškos“ ir „valstietiškos“ tautos sintezės klausimus (t. 4) ir gana fragmentiškai žymesnių XIX a.–XX a. pradžios personalijų dvisluoksnės valstybinės ar tautinės savimonės fenomenus (t. 8) mėginsime atskleisti visų šių problemų rezginį vienoje asmenybėje. M. Römeris, manytume, yra ne mažiau svarbi nacionalinio judėjimo figūra negu J. Basanavičius ar V. Kudirka. Galima teigti, kad jis taip pat yra nacionalinio judėjimo įvaizdis, tiktai ne tos lietuvių judėjimo krypties, kuri sėkmingai realizavosi XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Tai įvaizdis tos Lietuvos visuomenės dalies, kuri galėjo realizuotis visiškai ar iš dalies susijungus Lietuvos bajoriškosios visuomenės ir lietuvių nacionalinio judėjimo, atstovavusio „valstietiška“ tautai, civilizaciniam potencialui. Nepavykus šito įgyvendinti, M. Römeris, Lietuvos lenkas, Lietuvos bajoras ir Lietuvos pilietis, liko su „valstietiška“ tauta, gyvybingesne už „bajoriškąją“, bet civilizaciniu požiūriu silpnesne. Rodos, M. Römeris galėjo likti ir su Lenkija, galėjo likti tipiškas „Lietuvos lenkas“ bei LDK patriotas, t. y. likti Vilniuje gyvenantis Lenkijos pilietis, tebepuoselėjantis Lenkijos ir Lietuvos konfederacijos idėjas – ir šitaip jis galėjo likti pats savimi. Bet Mykolas Römeris pasiliko su tautine Lietuva. Tik ar čia tos savasties buvo daugiau, ar jis pats tikėjosi kuo įmanydamas padėti pačiai moderniajai lietuvių tautai atrasti tikrąją savastį? Į šį klausimą ir mėginame atsakyti.

Redakcinė kolegija